

Mr. Semir HADŽIMUSIĆ

Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK

PRVA FAZA ARHEOLOŠKIH RADOVA SANACIJE, RESTAURACIJE I KONZERVACIJE LOKALITETA NEKROPOLE SA STEĆCIMA „STARE KUĆE“, NIKOLIĆI, DONJE BREŠKE, TUZLA

Apstrakt: *U organizaciji Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, u aprilu 2019. godine je izvedena prva faza arheoloških radova sanacije, restauracije i konzervacije lokaliteta nekropola sa stećcima „Stare kuće“, Nikolići, Donje Breške. Najznačajniji rezultati projekta jesu identifikovanje novog brojnog stanja nekropole, datiranje uzorka pomoću metode 14C, kao i uređenje i označavanje lokaliteta nekropole.*

Ključne riječi: *nekropola sa stećcima, arheološki radovi, Breške, Tuzla*

Historijsko područje - Nekropola sa stećcima u Starim kućama, Nikolići, Donje Breške, općina Tuzla je 2010. godine proglašena nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.¹

Radi se o nekropoli sa stećcima, na kojoj su te 2010. godine bila evidentirana 23. stećka, od čega 2. sanduka, koja su za oko 20 m izdvojena od ostatka nekropole, na kojoj su smješteni stubovi različitih završetaka, lučno zasvođeni, s lučnim izbočenjem ili s ravnim završetkom širim prema gore. Stubovi su ukrašeni najčešće motivom križa, a potom i polumjesecom, jabukama, spiralama, kanelurama, motivima sjekire, luka i strijele.

Međutim, zbog samonikle vegetacije, neodržavanja, izlaganja nepovoljnim vremenskim uticajima, nekoliko stubova je bilo djelomično ili potpuno utonulo, prekriveno nanosom zemlje, oštećeno, u većoj ili manjoj mjeri obraslo mahovinom.

U Odluci o proglašenju nacionalnim spomenikom određene su mjere trajne zaštite čija je prva faza podrazumjevala čišćenje i uređenje nekropole kako bi se utvrdio tačan broj stećaka, njihove dimenzije, položaj i identificiranje ukrasa na

¹ *Historijsko područje - Nekropola sa stećcima u Starim kućama, Donje Breške, općina Tuzla, Odluka o proglašenju nacionalnim spomenikom, „Službeni glasnik BiH“, 10/11.*

stećcima, za čiju provedbu je shodno zakonu bila zadužena Vlada Federacije Bosne i Hercegovine.

JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona je proteklih godina pokušao osigurati nedostajuća finansijska sredstva za pokretanje aktivnosti na zaštiti ovog nacionalnog spomenika. U isto vrijeme Zavod je radio na istraživanju, prikupljanju dokumentacije, izradio projekat sanacije, restauracije i konzervacije ove nekropole, te obezbjedio saglasnosti vlasnika parcela i nadležnih instanci vlasti za provedbu ovog projekta.

Slika. 1a. Nekropola u Breškama prije početka radova (foto: M. Kovačević)

Slika. 1b. Stanje stećaka prije radova (foto: M. Kovačević)

Zahvaljujući, finansijskoj podršci Grada Tuzla, u organizaciji Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, od 1 do 4. i 24. aprila 2019. godine je izvedena Prva faza arheoloških radova sanacije, restauracije i konzervacije lokaliteta nekropola sa stećcima „Stare kuće“, Nikolići, Donje Breške. Radi se prije svega o arheološkim istraživanjima za koja su bili zaduženi stručnjaci Instituta za arheologiju, uz svesrdnu pomoć studenata katedre za arheologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Voditelj istraživanja bio je prof. dr. Adnan Kaljanac, rukovoditelj terenskih aktivnosti mr. Edin Bujak, te rukovoditelj geofizičkog snimanja mr. Jesenko Hadžihasanović. Saradnici na terenu: Mehmed Muminović, Nejla Burko, Mustafa Uzunalić, Merima Hajdarbegović, Namik Balešić, studenti Filozofskog fakulteta u Sarajevu.

Stručni nadzor je vršio Zavod za zaštitu spomenika Federacije Bosne i Hercegovine, a dnevni nadzor Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona.

Implementacija arheoloških istraživanja je vršena od strane dviju ekipa, od kojih je prva (sastavljena od pet članova) bila odgovorna za sanaciju stećaka na terenu, dok je druga ekipa (sastavljena od tri člana) obavila geofizička istraživanja. Tokom radova je snimljeno pet georadarskih mreža uz pomoć EasyRad Ground Penetrating Radar (GPR), te dvije geofizičke mreže pomoću RM85 Resistance meter uređaja.

Prva faza radova je obuhvatala obavljanje terenskih arheoloških istraživanja i uređenja nekropole, što je podrazumjevalo slijedeće aktivnosti:

Priprema terena za rad i pristup lokaciji na kojoj se nalaze stećci;

Čišćenje lokaliteta od niske vegetacije, trave, granja i šiblja, te fotografiranje svih pojedinačnih stećaka i nekropole kao cjeline;

utvrđivanje tačnog broja stećaka, njihove dimenzije, položaj, precizno georeferenciranje, definiranje oblika i identifikiranje pojedinačne ornamentike na stećcima;

Geofizička istraživanja unutar georeferenciranih mreža dimenzija 10x10m na slobodnim površinama između stećaka i oko nekropole u zavisnosti od pozicije stećaka i krupne vegetacije, kao i konfiguracije terena;

Otvaranje testnih sondi odgovarajuće veličine, unutar kojih se iskopavalo do prvih arheoloških nalaza, a sa ciljem preciznog definiranja prostora obuhvaćenog nekropolom u trenutnom, ali i u njenom potencijalnom obuhvatu; Ispravljanje oborenih stećaka.

Slika. 2. Geofizička istraživanja lokaliteta (foto: S. Hadžimusić)

Opće stanje nekropole prije početka radova je bilo jako loše. Većina stećaka su prevrnuti, oštećeni, a nekropola je obrasla travom i šipražjem. Lokalitet je bio nepristupačan i neoznačen. Tokom radova na nekropoli svo sitno šiblje je posječeno, a posebno se pazilo da drveće ostane netaknuto kakao se ne bi narušio prirodni ambijent groblja. Treba naglasiti da je u nekoliko slučajeva drveće direktno ugrožavalo spomenike (naraslo preko istih). Međutim, takvo drveće nije posječeno iz razloga što bi još više ugrozilo same stećke ispod njih, a ujedno isto predstavlja primjer uticaja prirode na kulturno-historijsko naslijeđe.

U toku radova na nekropoli otvorene su dvije probne sonde dimenzija 2 x 1 metar, sa osnovnim ciljem utvrđivanja obuhvata groblja i postojanja grobova na praznom prostoru gdje nema stećaka. Sonda broj 1. je otvorena na sjevernom dijelu nekropole, na praznom prostoru između sanduka i stubova. Na dnu rake groba, na dubini od 95 cm, otkriveni su ostaci skeleta odrasle osobe orijentirane po približnom pravcu zapad-istok. Skelet nije otkriven kompletan, nego samo onaj dio u dužini od jednog metra koji je bio obuhvaćen širinom sonde, odnosno od glave do karlice. Pokojnik je bio položen u ispruženom položaju, na leđima sa rukama ispruženim pored tijela. Ostaci grobne arhitekture nisu primjećeni. Na prsima su se nalazili ostaci četiri bakarna ili

bronzana puceta. Skelet nije podizan, te je nakon dokumentiranja zatrpan. Kao uzorak uzeto je pet zuba sjekutića, od kojih su dva upućena u Poznan Radiocarbon Laboratory na analizu starosti metodom radioaktivnog izotopa ugljika 14C, a tri na DNK analizu u Institut za genetički inženjering i biotehnologiju Univerziteta u Sarajevu. Sonda broj 2 otvorena je na krajnjem južnom dijelu grebena na kome se nalazi nekropola, a u istoj na dubini od 120 cm nisu pronađeni nikakvi ostaci te se na ovoj dubini prestalo sa daljnjim kopanjem.

Prije provedenih istraživanja, na nekropoli u Nikolićima su bila evidentirana 23 stećka. Nakon čišćenja nekropole i ostalih radova utvrđeno je da ih ima znatno više. Ukupno je registrovano 39 spomenika, a detaljni parametri i opis svakog stećka su navedeni u Izvještaju sa istraživanja, kojeg je pripremio stručni tim Instituta za arheologiju Univerziteta u Sarajevu u maju 2019. godine. 2

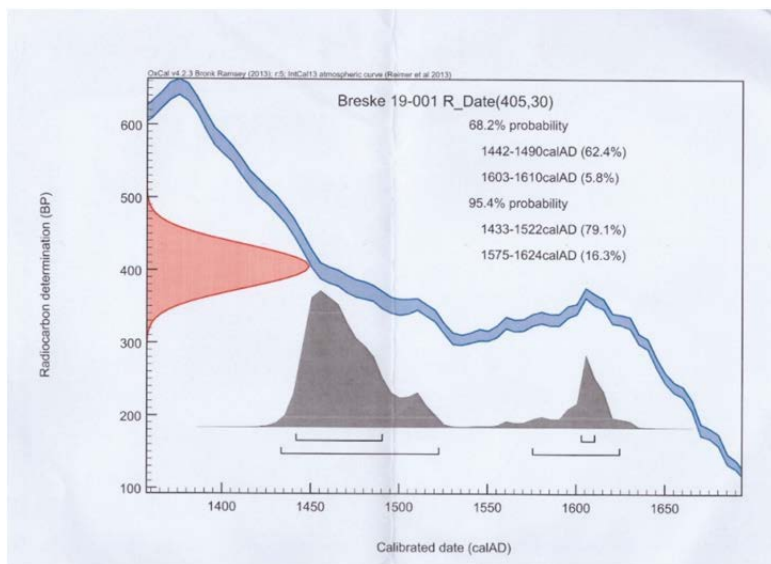

Slika. 3. Arheološki radovi (foto: S. Hadžimusić)

Većina stubova je prilikom radova na nekropoli ispravljena i vraćena u prvobitni položaj bez ikakavog čišćenja što treba da bude realizovano posebnim konzervatorskim projektom. Dio stećaka je pravljen od prilično poroznog materijala, te su trenutno veoma podložni uticaju atmosferalija. Stoga, potrebno

² *Izvještaj sa prve faze arheoloških radova sanacije, restauracije i konzervacije lokaliteta nekropola sa stećcima Stare kuće-Nikolići, Donje Breške, Tuzla*, Institut za arheologiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, Tuzla-Sarajevo, 2019.

je u slijedećoj fazi provesti konzervaciju i konsolidaciju kamena kako bi se spriječilo dalje propadanje.

Slika 3. Rezultati analize 14C3

Na osnovu rezultata 14C analize sa 79,1% vjerovatnoće uzorak skeleta se datira u period 1433-1522. godine, a sa 62,4% vjerovatnoće u period 1442-1490. godine. Shodno tome, može se zaključiti da skelet, odnosno većina stećaka sa nekropole datira iz druge polovine XV stoljeća. Na osnovu oblika stećaka nekropola se okvirno može datirati oko sredine XV stoljeća (dva sanduka), pa do u prvu polovinu XVI stoljeća (stubovi). Stećak u obliku stuba je obilježje posljednje faze klesanja stećaka, odnosno promjene sepulkralne prakse na ovom području. Ukrasi zastupljeni na spomenicima, poput sjekira i sablji dodatno pospješuju tvrdnju o poprilično kasnoj dataciji nekropole.

Nakon završenog arheološkog istraživanja i utvrđivanja novih karakteristika nekropole „Stare kuće“ u Breškama JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK je Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine uputio zahtjev za izmjenu Odluke o proglašenju nekropole nacionalnim spomenikom, kako bi se novi podaci (o broju stećaka i slično) unijeli u samu odluku.⁴

³ Report on C-14 dating in the Poznan Radiocarbon Laboratory, Poznan, 01.10.2019.

⁴ Arhiva Zavoda, Zahtjev za izmjenu Odluke o proglašenju nacionalnim spomenikom – Historijsko područje- Nekropola sa stećcima u Starim kućama, Donje Breške, općina Tuzla, na osnovu izvještaja o izvršenim arheološkim radovima., br. 02/19-199/19, Tuzla, 11. juli 2019.

Slika. 4. Nekropola nakon uređenja (foto: S. Hadžimusić)

Do kraja 2019. godine, Zavod je uradio uređivanje nekropole, što je podrazumjevalo uređenje platoa na ulazu u nekropolu, postavljanje klupe i kante za smeće, a kako bi se posjetiocima omogućio ugodniji boravak na tom lokalitetu, i isti mogao koristiti u kulturne i obrazovne svrhe. Radovi na uređenju nekropole su završeni postavljanjem informacione table (u saradnji sa Komisijom za očuvanje nacionalnih spomenika BiH), table sa podacima o projektu sanacije i uređenja nekropole, kao i putokazne table na početku prilaza koji vodi ka nekropoli.

Semir HADZIMUSIC, MA

Institute for the Protection and Use of the Cultural, Historical and Natural Heritage of Tuzla Canton

**THE FIRST PHASE OF ARCHAEOLOGICAL WORKS OF REPARATION,
RESTORATION AND CONSERVATION OF THE LOCALITY OF NECROPOLIS
WITH HEADSTONES (STECAK) "OLD HOUSE", NIKOLICI, DONJE BRESKE,
TUZLA**

Apstract: *Organized by the Institute for the Protection and Use of Cultural, Historical and Natural Heritage of Tuzla Canton, in April 2019, the first phase of archaeological works for the reparation, restoration and conservation of the necropolis with headstones (stecak) "Old House", Nikolici, Donje Breske. The most significant results of the project are the identification of a new numerical state of the necropolis, the dating of the sample using the 14C method, as well as the arrangement and marking of the necropolis site.*

Key words: *necropolis headstones (stecak), archeological works, Breske, Tuzla.*

**PRIKAZI-
RECENZIJE-
OSVRTI**

